

Driekoningen, Keulen

Lood-tinlegering, 120 x 68 mm
Vindplaats Nieuwezijds Kolk/Dirk van
Hasseltsteeg/Nieuwendijk
Inv.nr. NZK5-231-2

In 1214 worden de resten van de drie koningen te ruste gelegd in het kostbare 'Dreikönigenschrein', in de kathedraal van Keulen. Vanaf dat moment worden de koningen die zich door de ster naar het Christuskind lieten leiden om het te aanbidden, zelf onderwerp van hevige adoratie. De elders in de stad gekoesterde relieken van Ursula en haar elfdoizend maagden ondervinden geduchte concurrentie van de mannen, die in status ver boven de meisjes uitreiken. Het pelgrimsteken toont een van de drie koningen te paard met een ronde omlijsting voor een spiegelkje. Links daarvan staat Petrus, patroonheilige van Keulen en rechts Maria met Kind

PELGRIMSINSIGNES UIT AMSTERDAMSE BODEM

De Middeleeuwen kenmerkten zich door rampspoed van velerlei aard. Om iedere hoek loerde gevaar. De middeleeuwse mens verliet huis en haard en trok langs velden en wegen om de steun en kracht van God te vinden. Hij reisde naar de graven en relieken van heiligen en deed plaatsen aan waar door goddelijke ingeving wonderen tot stand waren gekomen. En steeds weer hoopte de geplaagde pelgrim de kracht die van de heilige overblijfselen of gebeurtenissen uitgaat deelachtig te worden. De pelgrims groeiden in tal en legden veelal gezamenlijk de weg naar de pelgrimsoorden af. Zij herkenden elkaar aan hun pelgrimsmantel, -tas en -hoed, en aan de pelgrimsinsignes op de brede randen van die hoed. De door vele voeten platgetreden paden naar populaire oorden werden vaste pelgrimsroutes waarlangs kerken en kapellen als paddenstoelen uit de grond schoten. Zoveel pelgrims, zoveel redenen om te pelgrimeren. Toch zijn er grote lijnen te ontdekken in hetgeen hen beweegt. De meesten hoopten op genezing van ziekten die zichzelf of hun familieleden onder de leden hadden of zij bezochten het bedevaartsoord uit dank voor verkregen genezing of verleende gunsten. Daarnaast werd er gepelgrimeerd om aflaten te verdienen, waarmee de straf voor de zonden, die in het hierna-maals uitgeboet moet worden, verkort of kwijtgescholden kon worden. Als aandenken aan hun dikwijls lange en zware voettocht namen de pelgrims insignes of pelgrimstekens uit de door hen bezochte bedevaarts-oorden mee; kleine, doorgaans lood-tinnen, voor de massa vervaardigde plaatjes met de beeltenis van de heilige of de heilige gebeurtenis. Deze metalen plaatjes dienden niet alleen als bewijs voor het volbrengen van de tocht of als souvenir, de pelgrim putte er kracht uit. De insignes waren heilbrengend en kwaadafwerend en als zij in aanraking waren geweest met het heilige, werden de insignes als aanstrijkreliek vereerd. De kracht die van het heilige uitging was dan overgegaan op het door de pelgrim zo gekoesterde kleinood.

Ook Amsterdam mocht zich verheugen in een wonderbaarlijke gebeurtenis. In een koude winternacht lag in de huidige Kalverstraat een zieke man te bed. Bevreesd te zullen sterven ontbood hij de pastoor van de Oude Kerk. Deze verleende hem het Sacrament der Zieken. Diezelfde avond braakte hij de hostie weer uit. Het braaksel werd opgevangen en in het knapperende haardvuur gegooid. De volgende ochtend trof een verbouwereerde verzorgster een nog ongeschonden, stralend witte hostie tussen de vlammen aan. Zonder zich te branden, nam zij het 'Lichaam van Christus' uit het vuur. Het nieuws van de hostie die niet wil branden verspreidde zich als een lopend vuurtje door stad. Korte tijd later schar-relden de eerste pelgrims rond het huis, dat amper één jaar later vervan-gen werd door een kapel ter meerdere eer en glorie van het Mirakelse sacrament: de Heilige Stede. Vele pelgrims, onder wie aartshertog Maxi-miliaan van Oostenrijk, volgden. Toen in 1500 voor het daaropvolgende

Wereburga van Chester

Lood-tinlegering, 26 x 44 mm
Vindplaats Nieuwezijds Kolk/Dirk van
Hasseltsteeg/Nieuwendijk
Inv.nr. NZK5-166-1

In het Engelse Chester worden pelgrims aangetrokken door de wonderen die de heilige abdis Wereburga bij leven en dood verricht. Op een late zomerdag houden wilde ganzen hevig huis in de graanvelden rondom een van haar kloosters. Wereburga vraagt haar bedienden om de ganzen bijeen te drijven binnen een omheining. Daar

spreekt ze de raddraaiers een hartig woordje toe. De volgende dag zijn de vogels wilder dan ooit. Als de jonge moeder overste hen opnieuw streng toespreekt, beklagt een van de ganzen zich: gisteren, toen ze getemd waren, ving de kok twee van hen, slachtte hen en verwerkte hen in een vleespastei. Wereburga ontbiedt de kok, vraagt om de resten van de pastei en bidt totdat het avondeten van de vorige dag zich roert en er twee levende ganzen aan ontsnappen. Vanaf dat moment heerst er vrede in beide kampen. Het pelgrimsteken toont fragmenten van vijf ganzen binnen een omheining.

Gertrudis van Nijvel

Lood-tinlegering, 62 x 33 mm
Vindplaats Rokin/Nes
Inv.nr. ROK1-419

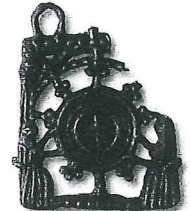
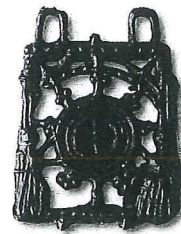
De heilige Gertrudis uit het Belgische Nijvel wordt door boeren en buitenlui aangeroepen tegen alles wat kruipt en knaagt, van mollen en muizen tot ratten. Wie het water uit de bron, die in de crypte van de Sint-Gertrudiskerk ontspringt, over zijn akkers laat vloeien, blijft echter van ongedierte verschoond en zal een rijke oogst binnenhalen. In overdrachtelijke zin wordt het knagende volkje als symbool van de duivel gezien. Er staat een muis bij haar rechterbeen.

Adrianus van Geraardsbergen

Lood-tinlegering, 81 x 44 mm
Vindplaats Nes/Rokin/Wijde Lombardsteeg
Inv.nr. NES-196

De Benedictijnenabdij in 'Geraardsbergen' wordt in 1175 begiftigd met de relieken van de bekeerde Romeinse legerofficier en martelaar Adrianus van Nicomedië. Als na uitbreiding van het klooster in 1423, de relieken worden overgeheveld in een fonkelnieuw schrijn neemt de verering van de heilige een hoge vlucht.

Mirakelinsignes Amsterdam

Inv.nrs. ML-1260, ROK1-423, NES-114, NZKG-120

Maar liefst vier van de in Amsterdam teruggevonden Mirakelinsignes, zijn uit exact dezelfde mal afkomstig. Gezien de enorme oplage van de insigne, de kwetsbaarheid van de mallen en het gebruikte materiaal mag een dergelijke vondst hoogst uitzonderlijk heten. Twee vrouwen, wellicht engelen, presenteren de wonderdadige hostie.

jaar Amsterdam als waardige plaatsvervanger van Rome werd aangewezen voor allen die in het jubeljaar niet in de gelegenheid waren de heilige stad te bezoeken, was het hek van de dam. Het aanvankelijk bescheiden aantal pelgrims groeide uit tot een niet te tellen menigte. De pelgrims tekens gingen als warme broodjes over de toonbank. Desondanks werd eeuwen later slechts een handjevol insignes door de met geschiedenis doordrenkte oude aardlagen prijsgegeven. En er is zelfs maar één insigne dat met zekerheid aan het eens zo populaire bedevaartsoord Amsterdam kan worden toegeschreven. Dat gehavende insigne toont de verzorgster, die de ongeschonden hostie in het vuur ontdekt. Geconsacreerde hosties worden doorgaans op het altaar geplaatst, zodat de gelovigen en – als de hostie zich wonderdadig heeft geroerd – toegestroomde pelgrims het heilige sacrament kunnen vereren. De monstrans wordt door zilveren of vergulde engelen gepresenteerd. In de Amsterdamse bodem zijn acht aan elkaar gelijkende insignes gevonden mét de afbeelding van zo'n monstrans, mét hostie en mét engelachtigen. Behalve door de Archeologische Dienst zijn er nog twee Mirakelinsignes in Amsterdam opgegraven; zij zijn in een andere collectie ondergebracht. Soortgelijke exemplaren zijn eveneens, zij het mondjesmaat, in Den Haag, Rotterdam en Schiedam teruggevonden. Hoewel het motief niet exclusief voor Amsterdam is, worden deze insignes wel aan Amsterdam toegeschreven. Deze toeschrijving wordt ondersteund door de hoeveelheid in en het geringe aantal buiten de stad gevonden exemplaren. De Mirakeltekens zijn afkomstig van het Rokin, de Nes en de Nieuwezijds Kolk, waar zich in de Middeleeuwen gasthuizen bevonden. In het Amsterdams Historisch Museum, recht tegenover de locatie waar het wonder heeft plaatsgevonden, wordt dat ene, zo kenmerkende insigne, permanent tentoongesteld.

In 2007 is het onderzoek naar en de inventarisatie van een groot aantal pelgrimsinsignes afgerond door Suzette van 't Hof, medewerkster Marketing & Communicatie in ons museum, als afstudeerproject Kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Zij is cum laude geslaagd. Op deze pagina's een proeve van haar kunnen.

Jaarverslag 2007

INHOUD

2	WOORD VOORAF
6	PRESENTATIE
6	Tijdelijke tentoonstellingen
12	Permanente tentoonstelling
18	Hulde aan onze directeur
20	EDUCATIE
26	COLLECTIE
38	ARCHEOLOGIE
40	MUSEUM WILLET-HOLTHUYSEN
44	INTERNATIONALE SAMENWERKING
46	BIJLAGEN
46	Bezoekersaantallen
48	Tentoonstellingen in 2008
49	Stichting Genootschap Amsterdams Historisch Museum
49	Het Genootschap Amsterdams Historisch Museum
50	ANNUAL REPORT SUMMARY

AMSTERDAMS
Historisch Museum

